

Politiikka 40:4, s. 327, 1998

Dummett, Michael (1997): *Principles of Electoral Reform*. Oxford University Press, Oxford, 193 s.

Cox, Gary W. (1997): *Making Votes Count. Strategic Coordination in the World's Electoral Systems*. Cambridge University Press, Cambridge, 340 s.

Michael Dummett on logiikan emeritusprofessori Oxfordin yliopistossa. Dummett on julkaissut teoksia sekä kielifilosofiasta että äänestysmenettelyistä. Dummettin teos *Principles of Electoral Reform* käsittelee normatiiviselta kannalta brittiläistä yleisöä kiinnostavaa aihetta, vaalireformia. Vaikka kirja perustuukin formaalin äänestysmenettelyjen tutkimuksen tuloksiin, se on hyvin ei-tekninen ja sopii myös johdannoksi vaalimenettelyihin liittyvään teoreettiseen keskusteluun. Vaalitavan valinnassa on kaksi olennaista kysymystä: 1) miten saadaan parhaiten valituksi vaalipiiriään edustavat edustajat vaalipiiritasolla ja 2) miten parlamentin kokoonpano saadaan parhaiten edustamaan äänestäjäkunnan puolueita koskevia preferenssejä.

Johdannossa Dummett esittää brittiläisen *First by the Post* -järjestelmän ongelmat. Ensinnäkin siinä otetaan huomioon ainoastaan ensimmäiset preferenssit. Toiseksi se on altis taktiselle äänestämislle. Gibbard-Satterthwaiten teoreeman mukaan kaikki äänestysmenetelmät antavat äänestäjille kannustimia äänestää taktisesti, mutta *First by the Post* näyttää olevan erityisen altis taktiselle äänestämislle. Järjestelmän keskeinen ongelma on, että jos yksikään ehdokas ei saavuta absoluuttisen enemmistön kannatusta, vaalien lopputulos riippuu pitkälti siitä, miten moni äänestäjä äänestää taktisesti. Vaikka taktinen äänestäminen voi korjata epäoikeudenmukaista äänestysmenettelyn vaikutuksia, ongelmana on, että se edellyttää informaatiota äänestäjien preferensseistä. Näin ollen se suosii hyvin informoituja äänestäjäryhmiä. Dummett kritisoi myös *First by the Post* -nimitystä siksi, että järjestelmässä ei ole mitään maalia (*post*), johon pitäisi pyrkiä. Hän kannattaa nimitystä pluraliteettiperiaate.

Dummett esittelee enemmistöpreferenssin käsitteen ja tarkastelee Condorcet'n parivertailumenetelmää. Dummett korostaa sitä, miten Condorcet'n menetelmä suosii kompromissivaihtoehtoja silloin, kun vaihtoehdot voidaan asettaa politiikkaulottuvuudelle. Kuitenkaan parivertailumenetelmä ei aina valitse yksiselitteistä voittajaa, koska enemmistöpreferenssirelaatio voi olla intransitiivinen. Ratkaisuna tällaisissa tilanteissa voi olla ns. Copeland-numero, joka ilmaisee niiden muiden kandidaattien lukumäärän, joiden suhteen enemmistö preferoi vaihtoehtoa. Copeland-numero on Condorcet-menetelmän laajennus, koska Condorcet-menetelmä valitsee aina sen vaihtoehdon, jolla on korkein Copeland-numero. Copeland-numerotkaan eivät kuitenkaan aina tuota yksiselitteistä voittajaa.

Condorcet-kriteerin asemesta ja sitä täydentämään voidaan käyttää myös positionaalisia menetelmiä kuten Borda-kriteeriä. Borda- ja Condorcet-kriteerit eivät kuitenkaan kaikissa tilanteissa tuota samankaltaisia tuloksia. Näiden eri menetelmien, jotka Dummettin mukaan ovat ainoat varteenotettavat, pätevyyttä voidaan testata niiden tuottamien lopputulosten ja äänestäjien preferenssijärjestysten välisten "etäisyyksien" eroilla. Kuitenkaan tälläkään menetelmällä ei päästä selvyteen Condorcet- ja Borda-kriteerien paremmuudesta. Condorcet-menetelmään liittyy "enemmistön mystiikka", koska enemmistön preferenssit ja demokratia liitetään usein yhteen. Käytettävät äänestysmenettelyt tuottavat jotain mitä kutsutaan enemmistön tahdoksi, vaikka usein tämä tahto onkin keinotekoinen. Dummett väittää myös, että yhden edustajan vaalipiireille ominainen kandidaattien hakeutuminen poliittiseen keskustaan on ominaisempaa Condorcet-järjestelmässä verrattuna Borda-järjestelmään.

Dummett tarkastelee yhdistelmäjärjestelmiä, joissa Condorcet-, Copeland- ja Borda-kriteerejä on sovellettu. Ongelmana on, että kriteerit voivat tuottaa ristiriitaisia tuloksia, mikä voi aiheuttaa vastustusta. Ratkaisuksi Dummett esittää, että yhdistetään Copeland- ja Borda- kriteerit siten, että se ehdokas, jolla on korkein Copeland-luku voittaa aina. Yhdistelmäjärjestelmillä ei ole sitä Condorcet-kriteerin etua, että ne olisivat immuuneja taktiselle äänestämislle. Erityisesti Borda-menetelmä on altis taktiselle äänestämislle ja agendamanipulaatiolle. Dummett argumentoi kuitenkin, että yhdistelmäjärjestelmissä taktinen äänestäminen on hyvin riskiherkkää ja siksi epätodennäköistä.

Käytännössä eri kriteerien väliset ristiriidat on vältetty omaksumalla menetelmiä, jotka eivät täytä mitään edellä esitetystä kriteereistä. Nämä menetelmät eivät ole ilmeisen epäreiluja, mutta eivät myöskään striktisti täytä reilun edustuksellisuuden ehtoja. Dummett analysoi AV- järjestelmää (*Alternative Vote*), jota voidaan pitää yksinkertaisuutensa STV:stä (*Single Transferable Vote*). AV-järjestelmä ei Dummettin mukaan kannusta taktiseen äänestämiseen yhtä paljon kuin monivaiheiset äänestykset. Lisäksi sitä voidaan pitää parempana kuin pluraliteettäänestystä, koska siinä otetaan huomioon enemmän informaatiota äänestäjien preferenssijärjestyksistä. Kuitenkin hän kritisoi brittiläisten vaalireformoijien lähes uskonnollista kannatusta STV:lle ja AV:lle. Dummett osoittaa, että AV on ristiriidassa esimerkiksi Condorcet-periaatteen kanssa. Lisäksi järjestelmät ovat ei-monotonisia, toisin sanoen äänestäjä voi parantaa ehdokkaan menestymismahdollisuuksia alentamalla hänen sijoitustaan ilmoittamassaan preferenssijärjestyksessä. AV- ja STV-järjestelmien yhtenä keskeisenä perusteluna on pidetty sitä, että ne minimoivat ns. hukkaan heitettyjen äänien lukumäärän. Dummettin mukaan hukkaan heitetyn äänen käsite on liian vaikeasti määriteltävä, jotta se olisi vartenotettava vaalijärjestelmän kriteeri.

Dummett arvioi myös valintamenettelyjä useamman jäsenen vaalipiireissä. STV parantaa vähemmistöjen edustusta, mutta sen ongelmana on, että sillä järjestyksellä, jossa kandidaatit eliminoidaan ääntenlaskuvaiheessa, on kohtuuton vaikutus lopputulokseen. Lisäksi siinä otetaan joiltakin äänestäjiltä huomioon ensimmäiset preferenssit, kun taas toisilta sitä seuraavat, mutta aina samanlaisin painotuksin. Näin ollen sitä voidaan pitää melko mielivaltaisena järjestelmänä. Oma ehdotuksenaan monen hengen vaalipiireihin Dummett esittää Borda/kiintiö-järjestelmää, jossa kiintiö on sama kuin STV-järjestelmässä.

Dummett käsittelee koko äänestäjäkunnan puolue-preferenssien ja parlamenttipaikkojen välistä suhdetta koskevaa kysymystä 2) suppeammin kuin vaalipiirikohtaisen edustuksellisuuden ongelmaa. Kuitenkin jonkinlaisena esikuvana hän tarkastelee Saksan mallia, jossa äänestäjät voivat äänestää sekä vaalipiirien yksittäisiä ehdokkaita että osavaltiokohtaisia puoluelistoja. Ehdokasvaali tapahtuu käyttäen pluraliteettimenetelmää, kun taas listavaalissa paikat jaetaan suhteellisesti. Dummett pitää kahden äänen järjestelmää yhtenä ratkaisuna vaalipiirikohtaisen edustuksellisuuden ja koko maan tasolla toteutuvan suhteellisuuden välisiin ristiriitoihin. Se auttaa myös näkemään vaalipiiritason ja valtakunnallisen tason jaon erillisinä kysymyksinä, mitä Dummett pitää tärkeänä. Jos suositaan yhden ehdokkaan vaalipiirejä vaalipiirikohtaisen edustuksellisuuden takaamiseksi, suhteellisuuden saavuttamiseksi valtakunnallisella tasolla Dummett ehdottaa kahden äänen järjestelmää ja painotetun Borda-järjestelmän käyttöä valtakunnallisten paikkojen jaossa.

Gary W. Coxin *Making Votes Count. Strategic Coordination in the World's Electoral Systems* ilmestyi *Cambridge University Pressin Political Economy of Institutions and Decisions*-sarjassa viime vuonna. Hän toimii politiikan tutkimuksen professorina

Kalifornian Yliopistossa. Cox esittää, että vaalijärjestelmien tutkimuksessa on kaksi erillistä koulukuntaa. Toinen näistä on luonteeltaan normatiivinen ja perustuu rationaalisen valinnan teorian eri sovelluksiin. Edellä käsitelty Dummettin kirja lukeutuu tähän koulukuntaan. Toinen tutkimussuuntaus on taas luonteeltaan empiirinen, ja sitä harjoittavat politiikantutkijat ja sosiologit. Coxin tutkimusongelma on empiirinen, kun taas hänen menetelmänsä perustuvat rationaalisen valinnan teoriaan.

Kirjassa analysoidaan vaalijärjestelmiä käyttäen lähtökohtana kolmea tekijää: vaali-instituutioita, poliittisia motivaatioita ja julkisia odotuksia. Kirjan empiirisenä aineistona on 77 poliittista järjestelmää, jotka *Freedom Housen* katsauksessa 1992-1993 saivat arvosanat 1 tai 2 poliittisten oikeuksien suhteen. Coxin tarkoituksena on, Duvergerin tavoin, tarkastella vaalilakien poliittisia seurauksia, kuitenkin sitoutumatta institutionaaliseen tai sosiaaliseen determinismiin. Kirjan johdanto-osassa Cox tarkastelee Duvergerin väitettä, jonka mukaan pluraliteettivaalitapa suosii kaksipuoluejärjestelmää ja suhteellinen vaalitapa monipuoluejärjestelmää. Erityisesti hän tarkastelee, onko enemmistövaalitapa kaksipuoluejärjestelmän syy vai seuraus. Instituutioiden vaikutusta puolueiden lukumäärään testataan vertaamalla puolueiden efektiivistä lukumäärää sellaisissa parlamenttien ala- ja ylähuoneissa, joissa on toisistaan poikkeavat vaalijärjestelmät.

Cox korostaa, että Duvergerin lakia tulisi tarkastella erityisesti vaalipiiritasolla. Coxin analyysissä kiinnitetään huomiota seuraaviin seikkoihin: miten puolueet nimittävät ehdokkaansa, miten kansalaiset äänestävät ja miten heidän äänensä lasketaan, millaiset ovat vaalipiirit ja miten äännet muutetaan paikoiksi (vaalitapa). Cox tarkastelee perinteistä vaalitapojen luokittelua pluraliteetti/majoriteetti-vaalitapoihin ja suhteelliseen vaalitapaan. Lisäksi vaalitapaan liittyvät vaaliliittojen mahdollisuus, äänikynnysten tai bonuspaikkojen olemassaolo sekä se, onko käytössä useamman äänestyskierron vaali.

Cox tarkastelee strategista äänestämistä, toisin sanoen Duvergerin lain ns. psykologista vaikutusta, yhden jäsenen vaalipiireissä. Cox erottelee kahdenlaista strategista vaikutusta: strategisen äänestämisen ja ehdokkaiden strategisen vetäytymisen tappioita välttääkseen. Coxin strategista koordinoitua koskevassa peliteoreettisessa mallissa otetaan huomioon yksilöiden preferenssit, uskomukset ja odotukset. Cox esittää erilaisia syitä sille, että paikallistasolla ei päädytä "duvergerilaiseen" tasapainoon, toisin sanoen kahden valtuutetun järjestelmään. Näitä syitä ovat mm. se, että pienempien puolueiden kannattajat ovat indifferenttejä pääpuolueiden suhteen tai että on olemassa yksi hallitseva poliittisessa keskustassa oleva puolue. Ehkä kiinnostavin Coxin selityksistä on, että äänestäjät eivät ole lyhyellä tähtämällä instrumentaalisesti rationaalisia. Äänestäjät saattavat äänestää sellaisiakin ehdokkaita, joilla ei ole läpimenemisen mahdollisuuksia pitimmällä aikavälillä toivotun muutoksen takia. Cox tunnustaa poliittisten eliittien merkityksen ehdokkaiden äänen strategisessa koordinoinnissa. Esimerkkeinä strategisesta koordinoinnista Cox käsittelee Saksan ja Britannian vaaleja. Esimerkkinä strategisen koordinoinnin puutteesta hän taas mainitsee Papua-Uuden-Guinean, missä äännet saattavat vaalipiiritasolla jakautua hyvinkin tasaisesti useamman eri puolueen välillä.

Cox analysoi myös strategista äänestämistä monen edustajan vaalipiireissä, joissa Coxin mukaan pätee Duvergerin lain laajennus, M+1-laki. Lain mukaan vaalipiirissä, josta valitaan M edustajaa on ainoastaan M+1 vakavasti otettavaa ehdokasta. Cox tarkastelee strategisesta äänestämisestä johtuvia marginaalisten ja vahvojen ehdokkaiden äänitappioita *single non-transferable vote*-vaalijärjestelmässä ja listajärjestelmässä. Hänen mukaansa äänestäjien suuri liikkuvuus, mielipidemittausten

vähyys ja suuri vaalipiirikoko vähentävät strategista koordinoitua. Myös uusien ehdokkaiden paljous vähentää koordinoitua, koska uusilla ehdokkailla ei ole vaalihistoriaa.

Cox väittää edelleen, että kaksivaiheisissa vaaleissa ensimmäisellä kierroksella vallitsee M+1-sääntö, jossa M on toiselle kierrokselle tulevien ehdokkaiden lukumäärä. *Majority runoff* -vaalitavassa voidaan ennustaa, että vaalin ensimmäinen kierros on "kolmen kauppa", ja että kaikkein suosituin kandidaatti menettää ääniään vaaleissa osan kannattajista äänestäessä strategisesti. Tämänäköisiä ilmiöitä voidaan siis odottaa myös Suomen presidentinvaalien ensimmäisellä kierroksella. *Runoff*-menetelmissä strateginen äänestäminen on monimutkaisempaa kuin pluraliteettivaalissa, koska strateginen äänestäjä voi yrittää varmistaa mahdollisimman heikon vastuksen eniten suosimalleen vakavasti otettavalle ehdokkaalle.

Cox tarkastelee ehdokasasettelun strategisia piirteitä. On nimittäin oletettavaa, että ehdokkaat päättävät osallistumisestaan vertaillen vaalikamppailuun osallistumisesta johtuvia kustannuksia, menestymisen mahdollisuuksiaan sekä poliittiselle tehtävälle annettua arvoa. Informaation osuus on merkittävä: on tärkeää tulla arvioiduksi vartenotettavaksi kandidaatiksi. Ehdokkailla voi kuitenkin olla pitemmän tähtäimen tavoitteita, jotka ohittavat lyhyen tähtäimen instrumentaalisen rationaliteetin. Cox tarkastelee myös koko poliittisen järjestelmän tasolla tapahtuvaa strategista koordinaatiota, ja pyrkii vastaamaan ennen kaikkea kysymykseen miksi Duvergerin laki projisoituu vaalipiiritasolta kansalliselle tasolle. Hän väittää, että Duvergerin lailla on erilainen merkitys silloin kun se koskee vaalipiirejä kuin silloin kun se koskee koko maata. Vaalipiirejä koskien se on teoreettinen väite, joka perustuu peliteoreettiseen tasapainokäsitteeseen, kun taas koko maata koskien se on empiirinen yleistys, jolla ei ole selvää teoreettista taustaa.

Cox esittää kuitenkin tekijöitä, jotka saattavat vaikuttaa Duvergerin lain pätevyyteen kansallisella tasolla. Tällaisia ovat puolueiden esittämät kansalliset politiikkavaihtoehdot, presidentin ja pääministerin asema ja valintatapa, kansallisella tasolla jaettavat paikat sekä kampanjarahoitus. Äänestäjien strategiat saattavat koskea enemmän hallituspaikkoja kuin parlamenttipaikkoja, ja lisäksi äänestäjät voivat pyrkiä puoluepoliittiseen tasapainoon eri lainsäädännöllisten kamareiden välillä. Cox analysoi myös efektiivisten puolueiden lukumäärää selittäviä institutionaalisia ja sosiaalisia tekijöitä regressioanalyysin avulla. Hän tarkastelee riippumattomina muuttujina mm. etnisten ryhmien lukumäärää sekä vaalijärjestelmien ominaisuuksia, mm. presidentin- ja parlamenttivaalien ajallista läheisyyttä.

Kirjan viidennessä osassa tarkastellaan vaalikoordinaation vaikutusta demokratian toimivuuteen. Cox määrittelee edustuksellisuuden äänestäjien mielipiteen heijastumisena toteutettavassa politiikassa, eikä siis esimerkiksi niin, että edustajat edistäisivät eri äänestäjäryhmien etuja. Coxin mukaan suhteelliseen vaalitapaan perustuvissa järjestelmissä vaalipiirikoon M:n suurentaminen parantaa eri näkemysten edustuksellisuutta, koska ehdokkaat jakaantuvat tasaisesti äänestäjäkunnan preferenssien mukaan ideologiselle akselille. Sen sijaan enemmistövaalitapa voi tuottaa mediaaniäänestäjän preferensseistä suhteellisen kaukana olevia tuloksia, mikäli äänien koordinoitua epäonnistuu paikallistasolla. Esimerkkinä tästä Cox mainitsee Britannian vaalit 1980-luvulla, joissa konservatiivit voittivat huolimatta siitä, että heidän politiikkansa oli melko kaukana mediaaniäänestäjän preferensseistä. Cox väittää edelleen, että strategiset äänestäjät pystyvät välttämään ne edustuksellisuuden ongelmat, jotka aiheutuvat liian monien lähekkäisten äänestäjien aiheuttamasta äänen hajoamisesta. Johtopäätöksensä hän esittää, että sallivimmat vaalijärjestelmät ovat

vähemmän herkkiä koordinoinnin epäonnistumisesta johtuville edustuksellisuuden ongelmille.

Cox tarkastelee klassista esimerkkiä vaalikoordinaatiossa tapahtuvasta epäonnistumisesta, toisin sanoen Liberaalisen puolueen romahdusta 1920-luvun Britanniassa. Erityisesti hän kiinnittää huomiota Lloyd Georgen asemaan koordinaatiopelissä. Puoluejohtajalla voidaan nimittäin nähdä olevan etuoikeutettu asema kommunikaatiossa, ja hänen pyrkimyksensä olikin manipuloida asiakysymysulottuvuutta koskevia näkemyksiä korostamalla ennen kaikkea sosialistisen ja anti-sosialistisen blokin vastakkaisuutta. Myöhemmin tämä strategia koitui puolueelle kohtalokkaaksi, kun konservatiiveja ryhdyttiin pitämään varteenotettavimpana ei-sosialistisena vaihtoehtona, mikä heijastui myös vaalipiireissä tapahtuviin valintoihin.

Maija Setälä